

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Filologie – český jazyk

Teze disertační práce

Mgr. Dmitriy Timofeev

**Jazyk českých knih historiografických zápisků
„dlouhého“ 18. století**

Language of Czech books of historiographic notes

from the „long“ 18th century

Vedoucí práce: Mgr. Alena Andrllová Fidlerová, Ph.D.

Praha, 2018

Klíčová slova

„Dlouhé“ 18. století; 18. století; baroko; osvícenství; české národní obrození; dějiny češtiny; vývoj češtiny; barokní čeština; obrozenecká čeština; čeština „dlouhého“ 18. století; rukopis; písařský úzus; kulturní čeština; knihy historiografických zápisků; historiografie; „lidové kroniky“; gramatografie; mluvnice; barokní stylistika; barokní rétorika; dějiny pravopisu; vývoj pravopisu; dějiny hláskosloví; vývoj hláskosloví; dějiny tvarosloví; vývoj tvarosloví; vývoj lexika; Chlumeck nad Cidlinou; Kutná Hora; Milčice; Nové Strašecí; Pelhřimov; Roudnice nad Labem; František Šolc; Vojtěch Kegler; František Jan Vavák; Filip Ignác Dremsa; Antonín Štěpán; Vojtěch Jílek; Václav Preinheltra.

Abstrakt

Lingvistické bádání zejména posledních desetiletí prokázalo neopodstatněnost staršího názoru, že česky psaná díla vznikající od druhé poloviny 17. století do konce 18. století byla projevem úpadku českého jazyka a literatury. Většina odborných studií ovšem analyzovala tištěné památky; rukopisné prameny se zkoumaly spíše okrajově a nesoustavně. Cílem této disertační práce je předložit podrobnější obraz jazykového úzu v původních rukopisných dílech vzniklých v průběhu „dlouhého“ 18. století.

Těžištěm práce je lingvistický rozbor sedmi rukopisných knih historiografických zápisků: *Některých památek* Františka Šolce z let 1726–1736, první knihy *Paměti některých* Vojtěcha Keglera z druhé třetiny 18. století, prvního svazku *Spisů pamětních* Františka Jana Vaváka z let 1770–1783, *Paměti* Antonína Štěpána z poslední čtvrtiny 18. století, *Knihy pamětní* Vojtěcha Jílka z 80. let 18. století, *Knížky pamětní* Filipa Ignáce Dremsy z let 1787–1809 a *Novostrášecké kroniky* Václava Preinheltra z let 1801–1834.

Předmětem výzkumu jsou jednotlivé jazykové jevy v pravopisné, hláskoslovné, tvaroslovné a lexikální rovině, jež jsou považovány za příznačné pro tzv. barokní češtinu. Výsledky analýzy jsou interpretovány v kontextu dobových jazykových a mimojazykových skutečností, především mluvnických, slovníkových a rétorických doporučení, ale také stavu školství, knižního trhu i rukopisné kultury.

Na základě získaných údajů a jejich konfrontace se závěry kvantitativního rozboru řady pramenů ze 17. a „dlouhého“ 18. století práce konstatuje, že autoři zkoumaných rukopisů se zpravidla řídili dobovými představami o úzu psaného jazyka, v rámci něhož se vedle dominantní podoby jazykové jednotky připouštělo užívání jejích variant. Realizace této „rozkolísané“ podoby kulturní češtiny v jednotlivých knihách historiografických zápisků je přitom závislá na vzdělání písaře, předpokládaném účelu sepsání textu a dalších vnějších činitelích.

Keywords

“Long” 18th century; 18th century; Baroque; Enlightenment; Czech National Revival; history of Czech language; development of Czech language; Czech language in the Baroque period; Czech language in the times of the Czech National Revival; Czech language in the “long” 18th century; manuscript; scribe’s usage; cultural Czech language; books of historiographic records; historiography; “folk chronicles”; grammatography; grammar books; Baroque stylistics; Baroque rhetoric; history of spelling; development of spelling; history of phonetics; development of phonetics; history of morphology; development of morphology; development of the lexis; Chlumec nad Cidlinou; Kutná Hora; Milčice; Nové Strašecí; Pelhřimov; Roudnice nad Labem; František Šolc; Vojtěch Kegler; František Jan Vavák; Filip Ignác Dremsa; Antonín Štěpán; Vojtěch Jílek; Václav Preinhelster.

Abstract

The traditional view describing Czech literary works written in the period from the late 17th century to the end of 18th century as signs of decline in the level of Czech language and literature has been successfully overcome by linguists over the past few decades. However, most papers covering the topic were focused on prints; handwritten sources are being analysed marginally and unsystematically. The aim of this dissertation is to provide a more detailed picture of the language used in original handwritten works from the “long” 18th century.

To meet the set objectives, the following seven handwritten books of historiographical notes have been selected for close analysis: *Některé památky* written by František Šolc in the period from 1726 to 1736, the first volume of *Paměti některé* written by Vojtěch Kegler in the middle of the 18th century, the first volume of *Spisy pamětní* written by František Jan Vavák between 1770 and 1783, *Paměti* by Antonín Štěpán from the last quarter of the 18th century, *Knihy pamětní* written by Vojtěch Jílek in the 1780's, *Knížka pamětní* written by Filip Ignác Dremsa in the period from 1787 to 1809 and *Novostrážská kronika* by Václav Preinhelster written between 1801 and 1834.

The research targeted specific linguistic phenomena considered typical for the so called “Baroque Czech language” at the spelling, phonetics, morphology and lexis levels. The results of the analysis have been construed in the context of contemporary linguistic and extralinguistic facts, especially pieces of grammatical, lexical and rhetorical advice, considering also the situation of the educational system, the book market and the handwriting culture.

Contrasting the gained data to the results of the quantitative analysis of various sources from the 17th and 18th centuries has led to the conclusion that the authors of the examined handwritten works usually followed contemporary views on written language usage, which allowed writers to use alternative variants of linguistic units along with their dominating forms. The application of such an “unstable” form of the cultural Czech language in the individual books of historiography records largely depends on the education of the scribe, the intended purpose of the text and other external factors.

Obsah

1. Cíl a zaměření disertační práce	5
2. Struktura disertační práce	6
2.1. Kapitola (0) Úvod	6
2.2. Kapitola (1) Reflexe barokní češtiny a češtiny „dlouhého“ 18. století	6
2.3. Kapitola (2) Knihy historiografických zápisků a postupy použité při výzkumu jejich jazyka	7
2.4. Kapitola (3) Přehled stavu a vývoje školství, knižního trhu a rukopisné kultury v českých zemích v „dlouhém“ 18. století	9
2.5. Kapitola (4) Jazyk knih historiografických zápisků „dlouhého“ 18. století	10
2.5.1. Analýza pravopisných jevů	10
2.5.2. Analýza hláskoslovných jevů	11
2.5.3. Analýza tvaroslovných jevů	12
2.5.4. Charakteristika slovní zásoby	13
2.5.5. Charakteristika stylistických prostředků	14
2.6. Kapitola (5) Závěrečná hypotéza, potenciál pro další bádání	14
3. Výběrová bibliografie	18
4. Publikační, akademická a pedagogická činnost	21

1. Cíl a zaměření disertační práce

Hlavním cílem mé disertační práce byl popis jazyka sedmi rukopisů vzniklých od 20. let 18. století do začátku 19. století. Na rozdíl od tištěné produkce z období baroka a „dlouhého“ 18. století, jež se v posledních desetiletích těšila zájmu diachronní bohemistiky, ručně psaným textům byla dosud věnována spíše okrajová pozornost. Předložená studie částečně vyplňuje tuto mezeru, podává přehled vybraných charakteristik jazykového úzu písařů a obohacuje poznání o české raně novověké kultuře, v níž rukopisným památkám patřilo důležité místo.

Analyzovány byly prameny, pro jejichž označení používám definici *knihy historiografických zápisků*. Jedná se o rukopisy určené především pro soukromé použití a obsahující informace mj. o událostech hospodářského, ekonomického, církevního či úředního života, jež se zpravidla vážou k rodné obci autora. Výjimečnost knih historiografických zápisků spatřuji v tom, že skýtají příležitost výzkumu autentického rukopisného textu pořízeného představiteli česky mluvícího venkovského a maloměstského obyvatelstva. Do výzkumu jsou zahrnuty památky „dlouhého“ 18. století vzniklé ve středočeské nářeční oblasti i v lokalitách, jež hraničí s územím tradičně považovaným za areál rozšíření středočeského dialektu, jmenovitě *Některé památky Františka Šolce* z let 1726–1736, první kniha *Paměti některých Vojtěcha Keglera* z druhé třetiny 18. století, první svazek *Spisů pamětních Františka Jana Vaváka* z let 1770–1783, *Paměti Antonína Štěpána* z poslední třetiny 18. století, *Knihy pamětní Vojtěcha Jílka* z 80. let 18. století, *Knížka pamětní Filipa Ignáce Dremsy* z let 1787–1809 a *Novostrášecká kronika Václava Preinheltra* z let 1801–1834.

V oddíle práce věnovaném pravopisné rovině textů se soustřeďuji především na postup jejich původců při záznamu velkých písmen a případy užívání dvou a více grafémů pro záznam stejné hlásky. V kapitole pojednávající o hláskoslovné stránce rukopisů sleduji pronikání protetického /v/, diftongů /ou/ < /ú/, /ej/ < /ý/ a vokálu /í/ < /é/ do písařského úzu. V oddíle, jenž se zabývá tvaroslovím, charakterizuji koexistenci starších a novějších alomorfů vybraných pádových koncovek a slovesných tvarů. Při rozboru lexika se zaměřuji na názvosloví jednotlivých oborů, zastoupení cizích slov i záznam toponym a antroponym. Závěrečná kapitola předkládá přehled repertoáru rétorických prostředků, jež byly nejčastěji používány ve zkoumaných rukopisech. Přihlížím přitom k informacím a doporučením obsaženým v raně novověkých gramatických a rétorických příručkách i slovnících. Své závěry zasazuji do dobového kulturně historického kontextu.

2. Struktura disertační práce

2.1. Kapitola (0) Úvod

V úvodu jsou stručně charakterizovány cíle a struktura práce. Dále jsou zde shrnuty zásady transliterace a transkripce použitých rukopisných pramenů i starých tisků.

2.2. Kapitola (1) Reflexe barokní češtiny a češtiny „dlouhého“ 18. století

První kapitola práce je věnována změnám vnímání barokní češtiny a češtiny „dlouhého“ 18. století. Chronologické sledování názorů na stav a společenskou funkci českého jazyka ve zmíněném období na podkladě svědectví současníků i odborných prací přineslo zajímavá zjištění o vývoji a zániku konceptu tzv. epochy „úpadku“ češtiny.

Hlavním problémem, na který upozorňovali autoři pojednání o jazyce vzniklých v průběhu 18. i na začátku 19. století, bylo její marginální postavení v dobovém kulturním kontextu. Jak zástupce první generace narozené po třicetileté válce Antonín Frozín, tak o sto let později přední osvícenec Josef Dobrovský si všímali rozšířenosti češtiny převážně na venkově, nezájmu domácích elit o studium a pěstování mateřštiny, výrazné převahy překladové katolické produkce na českojazyčném knižním trhu i nedostatku původních, odborných či stylově vyšších děl. Pokud jde o charakteristiky psaného jazyka, již v prvních desetiletích 18. století gramatografové zdůrazňovali neustálenost českého pravopisu. Od 80. let 18. století začal být v jazykově reflexivní publicistice kritizován přebytek cizích slov, zejména přejímek z němčiny. Barokní češtinu a zejména češtinu „dlouhého“ 18. století tvrdě odsoudil teprve Josef Jungmann ve své *Historii literatury české* z roku 1825. Kritice podrobil především nejednotnost pravopisu či zastoupení hláskoslovných i morfologických prvků užívaných autory ve starších tiscích, jež Jungmann označoval za příznaky „prostomluvy“ a projev neznalosti gramatických pravidel a „příkladů z lepšího věku“.

Již od poloviny 19. století se utvářel alternativní názor na českou slovesnost 17. a „dlouhého“ 18. století. Jeho zastáncem byl například Václavem Bolemírem Nebeský, jenž vnímal barokní češtinu jako samostatný celek se specifickými charakteristikami. Přesto dominantní postavení v akademických pracích zaujala na dlouhou dobu koncepce lineárního vývoje psané češtiny formulována Jungmannem. Podle této koncepce čeština dosáhla svého vrcholu na přelomu 16. a 17. století v *Bibli kralické*, avšak její vývoj byl přerušen po vyhnání nekatolíků ve 20. letech 17. století; ke „vzkříšení“ češtiny došlo teprve díky vlasteneckým snahám obrozenců. Změnu převládajícího názoru na „dlouhé“

18. století jako na dobu „hrozného rozvratu“ češtiny nepřinesly ani práce badatelů první poloviny 20. století zdůrazňující jazykové kvality barokní produkce, mj. kázání či lidových písní; o „úpadku“ psal i Bohuslav Havránek, který ve svém díle *Vývoj spisovného jazyka českého* jako jeden z mála lingvistů upozornil na vliv vnějších faktorů na vývoj češtiny a důležitost znalosti rétorických konvencí pro hodnocení dobových textů. Pozoruhodné přitom je, že velká část badatelů, odsuzujících podobu jazyka převládající v dílech 17. a „dlouhého“ 18. století, dokládala svá tvrzení příklady velmi omezeně: jedním z neblahých následků „jungmannovské“ koncepce dějin češtiny se stal dlouhodobý nezájem vědy o výzkum barokní produkce.

K obratu ve vnímání barokní češtiny došlo v 90. letech 20. století, kdy úsilí řady badatelů, v neposlední řadě Alexandra Sticha, znovuobnovilo zájem o díla vzniklá od roku 1620 do konce 18. století a především podnítilo jejich detailnější analýzu. Tato analýza prokázala uchování kontinuity vývoje češtiny s předchozím a následujícím obdobími a vedla k definitivnímu zamítnutí konceptu „úpadku“ češtiny jako postrádajícího opodstatnění.

V závěru této kapitoly poukazuji na skutečnost, že jazyk zmíněného období zatím nelze považovat za dostatečně prozkoumaný; za jednu z možností jeho hlubšího poznání pokládám lingvistický rozbor skupin památek úzce vymezených mj. na základě mimojazykových faktorů.

2.3. Kapitola (2) Knihy historiografických zápisků a postupy použité při výzkumu jejich jazyka

Knihy historiografických zápisků, jimiž se diachronní jazykověda dosud zabývala spíše okrajově, jsou představeny v druhé kapitole disertační práce. Tyto rukopisné sborníky obsahující údaje o minulosti či soudobém převážně regionálním dění byly v českých zemích nejpočetněji zastoupeny právě v „dlouhém“ 18. století a jsou nejen cennými zdroji zpráv o historických událostech, ale i málo využitým autentickým pramenem k poznání raně novověké češtiny.

Dále druhá kapitola popisuje kritéria, na jejichž základě jsem vybíral analyzovaný materiál, předkládá stručnou charakteristiku vzorku památek a pojednává o postupech uplatněných při rozboru pramenů.

Při analýze pravopisné stránky knih historiografických zápisků jsem se soustředil na dvě skupiny jevů, jež se ve zkoumaných rukopisech vyznačují největší variabilitou. Do první skupiny patří užívání velkých a malých písmen u výrazů zastupujících jednotlivé

slovní druhy. Opíral jsem se přitom o metodu Aleny Andřlové Fidlerové, Roberta Dittmanna a jejich týmu uplatněnou při analýze výskytu verzál v českých biblích. Do druhé skupiny jsem zařadil specifika korelace jednotlivých fonémů a grafémů, případně kombinací fonémů a kombinací grafémů, přičemž jsem vycházel z postupů obsažených v monografii Jaroslava Poráka *Humanistická čeština*.

Porákův přístup a některé na něj navazující metody použité Martou Šimečkovou při analýze stavu hláskosloví v raně novověkých tiscích jsem uplatnil i při popisu pronikání protetického /v/, úženi /é/ > /í/, diftongizace /ý/ > /ej/ a diftongizace /ú/ > /ou/ do jazyka knih historiografických zápisků.

V oblasti morfologie jsem se zaměřil na výskyt alomorfů vybraných pádových flexí substantiv, jmenovitě na koncovku nominativu plurálu maskulin *-ové*, koncovky genitivu plurálu maskulin *-ů* a *-ův*, koncovky dativu plurálu maskulin a neuter *-ám*, *-ům* a *-ím*, koncovky lokálu plurálu maskulin a neuter *-ech*, *-ách* a *-ích* i nepůvodní koncovky *-mi*, *-ami*, *-emi*, *-ma*, *-ama*, *-ema* v instrumentálu plurálu substantiv všech rodů. Mezi další podrobněji rozebírané slovní druhy patřily podoby infinitivu s konkurencí přípon *-ti* a *-t* a synonymické podoby 3. osoby préterita s pomocným slovesem *být* i bez něj.

V oddíle věnovaném složení lexika knih historiografických zápisků jsem vycházel ze zásad použitých Adolfem Kamišem při charakteristice slovní zásoby české publicistiky 18. století. Hlavní pozornost jsem věnoval třem skupinám vybraných výrazů. Do první skupiny jsem zařadil politické, administrativně právní, vojenské, finanční a řemeslnické názvosloví i náboženskou terminologii. Do druhé skupiny jsem zapojil slova cizího původu, která nezapadají do žádné z výše jmenovaných kategorií. Třetí skupina se skládá z méně početně zastoupených toponym, antroponym a citátových pojmenování.

Při rozboru stylistických prostředků vyskytujících se ve zkoumaných pramenech jsem se opíral o gramaticko-lexikální přístup polského lingvisty Zenona Klemensiewiczze. Excerpoval jsem lexémy, slovní spojení a syntaktické konstrukce, jež odpovídají dobovým definicím tropů a figur a stručně jsem charakterizoval kontext jejich použití.

V závěru druhé kapitoly jsem upozornil na důležitost znalosti širšího historického kontextu, především úrovně vzdělání a sociálního postavení původce textu i celkového stavu dobového školství a knižního trhu, při posuzování jazyka starších českých děl.

2.4. Kapitola (3) Přehled stavu a vývoje školství, knižního trhu a rukopisné kultury v českých zemích v „dlouhém“ 18. století

Třetí kapitola nabízí úvod do kulturních souvislostí, v nichž vznikaly analyzované knihy historiografických zápisků. Ústřední pozornost je věnována vývoji elementárního a gymnaziálního školství po ekonomické a demografické krizi způsobené v českých zemích třicetiletou válkou. Tento vývoj těsně souvisel se změnou hmotných poměrů, především s finanční situací českých měst, a zájmem habsburského státu o vzdělání poddaných.

První polovina 18. století je charakterizována nízkým počtem převážně farních a pokoutních elementárních škol. Úroveň výuky na nich pravděpodobně byla nevalná: podle dochovaných pramenů v některých obcích učitelé neovládali psaní ani počítání. Stabilnější postavení mělo gymnaziální vzdělávání, které bylo plně v rukou církevních řádů, přičemž dominantní pozici zaujímalo Tovaryšstvo Ježíšovo. Hlavním předmětem výuky na gymnáziích byla latinská gramatika včetně základů rétoriky, do výuky se hlásili především synové měšťanů a mladí šlechtici. Děti z neprivilegovaných rodin bývaly posílány na studia výjimečně a téměř výhradně na panstvích, jejichž majitelé uznávali výhody vzdělání. Situace se začala měnit od 60. let 18. století, zejména po ukončení sedmileté války a korunovaci Josefa II. císařem Svaté říše římské, kdy vídeňský dvůr inspirovaný novými populacionistickými a merkantilistickými myšlenkovými proudy začal připravovat školské reformy. Uskutečnění těchto reforem vstoupilo do aktivní fáze v polovině 70. let 18. století po zrušení Jezuitského řádu. Mezi výsledky těchto reforem patřilo mj. zřízení sítě triviálních škol a téměř dvojnásobný nárůst jejich počtu v poslední čtvrtině 18. století, zavedení jednotného systému výuky chlapců a dívek, vydávání českých slabikářů a dalších učebnic i řada výhod pro děti z chudších rodin. Ačkoliv tato opatření nevedla k rychlému zvýšení zájmu poddaných o vzdělání, učinila je dostupnějším širokým vrstvám obyvatelstva. Kromě toho povinné přípravné kurzy pro budoucí učitele zvýšily průměrnou kvalitu výuky. Bývala jezuitská gymnázia přešla pod správu měst a byla zpřístupněna i zástupcům neprivilegovaných společenských vrstev. Gymnaziální výuka se začala řídit novým programem, na základě kterého vzrostl počet světských předmětů, latina byla nahrazena němčinou a role klasických jazyků i rétoriky významně klesla.

Obdobným vývojem prošly i dobový knižní trh a rukopisná kultura. V prvních dvou třetinách 18. století hlavními nakladateli a původci literárních památek byli zástupci řeholních řádů či církevních institucí, větší část produkce byla psána latinsky, případně německy. Nejprodávanějšími českými tituly byly přetisky modlitebních knih či kramářských tisků, jednotlivé pokusy o vydávání náročnější světské literatury v češtině

zpravidla neměly komerční úspěch. Malá poptávka po tištěné produkci a nevýrazný počet česky psaných rukopisů v této době byly pravděpodobně způsobeny nízkou koupěschopností a gramotností česky mluvícího obyvatelstva. Od 70. let 18. století začínají prudce stoupat knižní náklady, několikanásobně se zvyšuje i kvantita a kvalita rukopisných památek, zejména modlitebních knih. Rozšiřuje se nabídka tiskáren, v níž se začíná objevovat beletrie a periodika; větší počet českojazyčných světských děl je přitom zaznamenán především v posledních dvou desetiletích 18. století.

Nepochybný vliv vyličených historických reálií na vývoj jazyka, jenž často bývá přehlížen při charakteristice jeho dějin, se odrazil i na podobě češtiny ve zkoumaných knihách historiografických zápisků.

2.5. Kapitola (4) Jazyk knih historiografických zápisků „dlouhého“ 18. století

Čtvrtá, stěžejní kapitola mé práce obsahuje kvantitativní výzkum a podrobnější charakteristiku jednotlivých rovin jazyka zkoumaných rukopisů. Při jejich rozboru byla potvrzena či upřesněna řada předpokladů obsažených ve starších odborných pracích věnovaných raně novověké češtině a provedená některá nová zjištění.

2.5.1. Analýza pravopisných jevů

Při psaní velkých písmen u substantiv a adjektiv se v rukopisech uplatňuje spíše slovnědruhový princip. S majuskulí je zaznamenána většina podstatných jmen a významově s nimi spojených přídavných jmen. Průměrné zastoupení velkých písmen u těchto slovních druhů tvoří přibližně 80 až 90 %. Kromě toho je v některých textech zřejmá tendence k užívání verzálí i u dalších plnovýznamových slov: sloves, adverbii a zájmen. Psaní majuskulí na základě spíše lexikálního než sémantického principu je pravděpodobně charakteristickým rysem písařského úzu „dlouhého“ 18. století, jenž přetrvával i v první třetině 19. století a výrazně se lišil od úzu raně novověkých elitních tisků. Uzance psaní verzálí v mém materiálu se rozchází i s explicitními doporučeními dobových jazykově reflexivních textů.

Záznam konsonantů /c/, /č/, /ř/, dále fonémů /ž/, /ď/, /ť/, /ň/ před vokály či kombinací *mě, bě, pě, vě* se ve zkoumaných rukopisech nejčastěji provádí pomocí spřežek.

Označování souhlásky /ž/ v pozici před konsonantem i fonémů /z/, /s/ a /š/ v rozličných pozicích v knihách historiografických zápisků se zpravidla výrazně neodlišuje od dobového tiskařského a písařského úzu ani návodů mluvnic. Většina autorů se dokonce snaží dodržovat doporučení používat graf <ř> při záznamu hlásky /s/ na začátku či

uprostřed slova a graf <s> na konci slova. V případě psaní konsonantu /š/ dochází naopak ke zjednodušení systému doporučeného gramatiky a uplatňovaného v tiscích, oproti němuž je v rukopisech ve všech pozicích až na výjimky přejatých slov použita spřežka <ſſ>. Pokud jde o označování fonému /j/, písaři tíhnou k jeho sjednocenému záznamu pomocí grafému «g» ve všech pozicích s výjimkou přejatých slov (*Jan, Juni*). Při zápisu vokálů /i/ a /í/ v pozicích po fonémech «d», «n», «t», «b», «f», «m», «p», «w», «g» a «ř» volili písaři zkoumaných památek grafémy «i» či «y» zpravidla v souladu s dobovou tiskařskou praxí; v pozicích po «h», «ch», «k», «r», «c», «s», «z», «č», «š», «ž» a «l» jsou jejich postupy rozdílné a s největší pravděpodobností se opírají o osobní preference. Ty hrají roli i při volbě majuskulních a minuskulních grafů pro zápis samohlásky /u/ v iniciální pozici či po předponě. Zajímavé je, že jednotné psaní minuskulního grafu <u> se v rukopisech uplatňovalo dlouho před návrhy jazykově reflexivních příruček na zavedení této praxe v tiscích.

Lze konstatovat, že autoři knih historiografických zápisků v základních rysech následují úzus poměrně ustálený v 16. století a rozšířený do prvních desetiletí 19. století. Pro tento úzus je příznačná mj. poměrně vysoká variabilita záznamu vybraných hlásek. Za zvláštní pozornost přitom stojí fakt, že písaři zkoumaných pramenů se zcela očividně kloní k „dominantnímu“ grafému či systémovému užívání majuskulí u vybraných kategorií slov. Výskyt dalších variant zápisu téhož fonému nebo lexémů z některé významové skupiny je výrazně nižší, jejich zastoupení se pohybuje zpravidla okolo hodnoty 10 % a pouze výjimečně přesahuje hodnotu 30 %.

2.5.2. Analýza hláskoslovných jevů

Záznam základních hláskoslovných změn ve fonetickém systému češtiny, tj. protetického /v/, diftongů /ou/ < /ú/, /ej/ < /ý/ a vokálu /í/ < /é/, se ve zkoumaných knihách historiografických zápisků charakterizuje tendencí shodnou s postupem konstatovaným při rozboru pravopisné praxe. „Dominantní“ variantou zápisu jednotlivých výrazů či morfémů je téměř vždy jejich starší hláskoslovná podoba. Zastoupení novějších tvarů se ve většině rukopisů zpravidla pohybuje okolo hodnoty 30 % z celkového počtu výskytů slov, u nichž mohly zmíněné změny proběhnout. Mezi územ knih historiografických zápisků a návrhy jazykových příruček vydaných do konce 18. století i stavem v dobových tiscích nejsou tedy nalezeny výraznější rozdíly.

Tato tendence je zřetelná při zápisu protetického /v/, jehož výskyt ve většině rukopisů nedosahuje ani 7 %. U velké části lexémů psaných ve zkoumaných pramenech s protezí je

přítom tato varianta záznamu v dobové praxi připouštěna či doporučována (např. *vorati*). Záznam diftongu /ou/ v iniciální pozici byl písaři zkoumaných památek proveden důsledně téměř ve 100 % případů s výjimkou ojedinělých výskytů slova *únor*. Dvojhláska /ej/ < /ý/ a vokál /i/ < /é/ v kmeni či předponě jsou v knihách historiografických zápisků zaznamenány převážně ve výrazech, u nichž byla novější hlásková podoba uznávána za vhodnou dobovými gramatiky. Zastoupení diftongizace a úžení v koncovkách je v rukopisech výraznější než v tiscích „dlouhého“ 18. století, ale i v případě flexí počet výskytů starší podoby zpravidla převažuje nad počtem výskytů novější varianty. Je přitom pozoruhodné, že v textech vzdělanějších či alespoň sečtějších autorů průměrný výskyt diftongizovaných koncovek činí necelá 3 % a průměrný výskyt zúžených koncovek tvoří přibližně 25 % z celkového počtu morfémů, což zcela odpovídá stavu v dobových tiscích. U ostatních písařů je diftong /ej/ zastoupen téměř v polovině koncovek s původním /ý/ a výskyt zúženého /i/ je dokonce nadpoloviční.

V oddíle věnovaném hláskosloví se dále stručně zmiňuji o projevech hyperkorektnosti a výskytu asimilace či nářečních variant řady lexémů ve zkoumaných knihách historiografických zápisků. Tyto jevy však zpravidla zaujímají v rukopisech okrajové místo a vyskytují se v rámci téhož textu vedle „dominantních“ původních podob záznamu stejných výrazů či hlásek ve stejné pozici.

2.5.3. Analýza tvaroslovných jevů

Pokud jde o alomorfy pádových koncovek, v nominativu plurálu životných maskulin většina písařů analyzovaných knih historiografických zápisků dává přednost flexi *-ové*. Ačkoliv se tento přístup rozchází s dobovými návrhy jazykově reflexivních textů i tiskařskou praxí, v jistém smyslu dokonce předjímá pozdější doporučení k distribuci koncovek, jež bylo posléze kodifikováno v nové češtině. Koncovky genitivu plurálu maskulin *-ů* a *-ův*, které byly vnímány a uplatňovány v jazykové teorii a tiskařské praxi 17. a „dlouhého“ 18. století jako rovnoprávné, ve zkoumaných památkách jsou použity jako zcela synonymní. V rukopisech z druhé poloviny 18. století a z počátku 19. století dochází k částečnému ústupu starší flexe *-ův*. Jevy, jež byly některými raně novověkými gramatografy považovány za „obecné“ a připouštěny pouze v omezené míře, především nepůvodní femininní koncovky v dativu, lokálu a instrumentálu plurálu maskulin a neuter či duálové flexe v instrumentálu plurálu substantiv všech rodů, je v mém vzorku ojedinělé. Tvaroslovný úzus zkoumaných knih historiografických zápisků lze charakterizovat jako srovnatelný s územ světských tisků druhé poloviny 18. století. Důležité je ovšem zdůraznit

často opomíjenou skutečnost, že starší či knižní koncovky, především flexe lokálu plurálu - *ich* u substantiv všech rodů (s výjimkou *a*-kmenových feminin a maskulin) stále zaujímají v knihách historiografických zápisků „dominantní“ pozici vedle novějších alomorfů. Za pozornost stojí skutečnost, že výraznější variabilita pádových flexí se nalézá v dílech autorů, u nichž můžeme předpokládat vyšší míru vzdělanosti.

Kvantitativní rozbor zastoupení synonymních podob nejfrekventovanějších slovesných tvarů prokázal výraznou převahu starší varianty infinitivu s příponou *-ti* a ojedinělý výskyt slovesa *být* ve 3. osobě préterita, což zcela odpovídá návrhům jazykových příruček a dobovému tiskařskému úzu.

V závěru tohoto oddílu jmenuji výskyty dublet jednotlivých morfémů, které jsou v analyzovaném vzorku zastoupeny méně početně, například duálové koncovky v instrumentálu plurálu přídavných jmen, pronomén a numeralí, či případy konkurence přičestí trpného a adjektiva v pasivních konstrukcích.

2.5.4. Charakteristika slovní zásoby

Na základě rozboru slovní zásoby zkoumaných knih historiografických zápisků a její konfrontace s dobovými lexikografickými příručkami i materiálem obsaženým v *Lexikální databázi humanistické a barokní češtiny* lze konstatovat, že přibližně 90 % odborného lexika analyzovaných vzorků včetně přejímek v analyzovaném vzorku představují výrazy doložené v první třetině 17. století nebo jejich slovotvorné či hláskoslovné varianty. Lexémy, jejichž nejstarší doklady pocházejí z 18. století, povětšinou patří do oblasti administrativně právní, vojenské a finanční terminologie, přičemž se v první řadě jedná o názvy nových reálií zavedených v českých zemích rakouskou správou.

Přejaté výrazy, zpravidla germanismy a latinismy, jsou v analyzovaných textech zastoupeny v podobě přizpůsobené fonetickému a morfologickému systému češtiny (např. *einrichtunku, locirovali*); výjimky tvoří nepočetná citátová slova. V některých případech dochází k užívání cizích slov místo domácích názvů (např. nových přejímek *infanterie* a *regiment fisilirovský* místo starších českých pojmů *pěchota* či *pěší lid*). Často se ovšem v knihách historiografických zápisků vedle přejímek vyskytují česká pojmenování, někdy i v podobě synonymních dvojic (*regimentu aneb hluku*). Největší počet výrazů cizího původu lze přitom zaznamenat v dílech autorů, kteří pravděpodobně absolvovali alespoň nižší třídy gymnázia. České novotvary se ve zkoumaných textech téměř nevyužívají k rozšiřování slovní zásoby; v knihách historiografických zápisků nejsou zachyceny ani nářeční lexémy.

Pozornost si též zasluhují synonymní varianty záznamu některých starších přejímek, vybraných proprií (*pulgemistr, pulgmistr, purgmistr, purgermistr, Tomský, Tomší*).

2.5.5. Charakteristika stylistických prostředků

Z širokého dobového repertoáru figur a tropů obsaženého v raně novověkých rétorických příručkách lze ve zkoumaných knihách historiografických zápisků s určitou mírou jistoty identifikovat poměrně omezený okruh stylémů.

Tropy jsou ve vybraných vzorcích zastoupeny střídavě. Nejčastěji se jedná o hyperboly (*žádnej takový nepravosti nepamatowal*) či perifráze (*v Pánu zesnula*), které vzhledem k vyšší frekvenci a tomu, že se jejich varianty u různých autorů vzájemně podobají, mohou být považovány za dobové frazémy. Ojedinelé případy přenesení původního významu slova, zejména metafory (*Boží posel*) či synekdochy (*zapsalo se obilí po vesnicích u sedláka*), se též povětšinou nevyznačují originalitou a invencí.

Mnohem častěji autoři knih historiografických zápisků používají syntaktické konstrukce zařazované v rétorických příručkách do kategorie figur. Přední místo mezi nimi patří rozličným formám hromadění informací, které názorně přibližují děj tím, že předkládají více údajů, než by čtenář mohl očekávat. Jedná se v první řadě o figury *distributio, enumeratio, polysyndeton, synonymia* a jejich kombinace. Dále lze ve zkoumaných památkách identifikovat stylistické prostředky, jež neplní pouze emfatickou, ale pravděpodobně i estetickou funkci, především rozličné podoby figury *repetitio, antithesis, zeugma* či *commoratio*.

Větší výskyt stylistických prostředků lze přitom zaznamenat v pramenech obsahujících delší zprávy. Je proto pozoruhodné, že *Některé památky* Františka Šolce, jež po hláskoslovné a tvaroslovné stránce vykazují výraznější zastoupení jevů, které byly řadou dobových mluvnic považovány za „obecné“, mají bohatší repertoáru figur a tropů než *Knížka pamětní* sečtějšího Filipa Ignáce Dremsy preferujícího stručnější záznamy. Celkově větší snahu o stylistické propracování textu projevují vzdělanější autoři.

2.6. Kapitola (5) Závěrečná hypotéza, potenciál pro další bádání

Při hodnocení jazykového úzu zkoumaných knih historiografických pramenů jsem pokládal za nezbytné podrobně zohlednit kontext raně novověkých názorů na podobu psaného projevu představený v jazykově reflexivních textech vzniklých od první poloviny 16. století do začátku 19. století i údaje o stavu češtiny v dobových tištěných a rukopisných památkách.

Sledování vývoje teoretických přístupů k jednotlivým jazykovým jevům v českých mluvnicích poukázalo na to, že hlavním úkolem, jenž stál před jejich autory, byla potřeba rozhodnout, v jakém rozsahu mohou být především v tiscích ponechány archaické jevy, které již neměly oporu v mluveném jazyce, a do jaké míry je vhodné používat novější prvky, které do úzu psaných textů nebyly zcela integrovány. Přístup každého gramatografa k těmto otázkám přitom mohl být závislý na účelu sepsání mluvnice a dobových stylistických konvencích.

Pokud jde o doporučení k záznamu jednotlivých hlásek představená v jazykových příručkách, většina českých mluvnic mj. doporučovala diakritický záznam minuskulních grafů <č>, <ř> i <ž> v pozici před vokály; v případě jejich majuskulního záznamu byly z typografických důvodů připouštěny i spřežky. Mezi gramatiky ovšem nepanoval souhlas ohledně označování fonémů /j/, /s/, /š/, /i/ a /í/ v rozličných pozicích. Otázka užívání majuskulí nebyla do posledních desetiletí 18. století zohledňována systematicky. Řada mluvnic a školních učebnic ještě na přelomu 18. a 19. století připouštěla či explicitně navrhovala používat digrafy například pro záznam fonémů /č/ a /ř/ nebo skupin *dě, tě, ně* při psaní rukou, tj. některé prvky staršího písařského úzu delší dobu existovaly vedle novějšího tiskařského úzu a začaly být vnímány jako zastaralé teprve v gramatikách druhého desetiletí 19. století. Je též pozoruhodné, že stav pravopisu v textech mluvnic se nejednou rozcházel s doporučeními jejich autorů.

Zajímavým vývojem prošly názory gramatografů na možnost užívání hláskoslovných a tvaroslovných prvků, vzniklých následkem jazykových změn dokončených v 16. století, v psaném textu. Příručky 16. století adresované především překladatelům biblických textů připouštěly záznam některých novějších jevů, například zápis protetického /v/ či diftongu /ej/ < /ý/, pro zpestření stylu, avšak pouze ve velmi omezené míře. Gramatika Matouše Benešovského z roku 1577, jejíž součástí jsou autorovy překlady žalmů, naopak implicitně nabádala k užívání veškerého „bohatství jazyka“ zejména ve veršovaných textech. Vysoká úroveň variability některých starších a novějších hláskoslovných či tvaroslovných prvků byla posléze připouštěna téměř ve všech mluvnicích vydaných od poloviny 17. století do 70. let 18. století. Někteří autoři explicitně označovali možnost fonologické a morfologické synonymie za rétorický prostředek. Je důležité přitom upozornit na skutečnost, že v samotných textech gramatik jednoznačně dominovaly starší tvary, novější podoby se vedle nich vyskytovaly spíše vzácně.

Lze tedy konstatovat, že doporučení raně novověkých mluvnic tykající se nižších rovin jazyka nestanovila normy či pravidla, nýbrž nabízela široký výběr jazykových

prostředků vhodných pro užívání v psaném projevu. Ke změně tohoto přístupu a postupnému omezování variability v doporučeních gramatik začalo docházet teprve od 80. let 18. století. Kromě toho v posledních desetiletích 18. století zástupci českých intelektuálních elit začali negativně vnímat i užívání cizích slov, které v předchozím období bylo řadou gramatografů považováno za příznak vyššího stylu, či některé zásady latinské barokní rétoriky.

Údaje o jazykovém úzu českých raně novověkých tisků a rukopisů, jimiž v současné době disponuje jazykověda, dokládají, že za jednu z jeho základních charakteristik, zejména v době baroka a „dlouhého“ 18. století, lze označit právě variabilitu jazykových jednotek, včetně synonymie jejich starších a novějších podob, na všech rovinách jazyka. Výjimku z této rozšířené praxe představuje jazyk biblických tisků Jednoty bratrské vydaných na přelomu 16. a 17. století, pro něž byla příznačná minimalizace výskytu pravopisných, hláskoslovných a tvaroslovných dublet. Tuto skutečnost lze pokládat za jeden z důvodů, proč *Bible kralická* byla v době národního obrození zvolena jako hlavní jazyková autorita.

Stav jednotlivých rovin jazyka zkoumaných knih historiografických zápisků výrazně nevybočuje z konvencí obsažených v raně novověkých mluvnících. V pravopisné rovině je uplatněn dobový písařský úzus, jenž se ovšem oproti tiskařské praxi vyznačuje užíváním majuskulí spíše na základě slovnědruhového principu. V hláskoslovné a tvaroslovné rovině projevy novějších jazykových změn převažují nad staršími fonologickými či morfologickými prvky spíše vzácně a zpravidla v případech připouštěných jazykově reflexivními texty. Příznačné však je, že asimilace (např. *šтыры*) či neobvyklé morfologické tvary (např. přechodník ve významu préterita) jsou zde zastoupeny častěji, než v dobových tiscích. V rovině lexika se přejaté výrazy zpravidla vyskytují vedle domácích slov nebo se používají pro označování nových reálií. Počet novotvarů je přitom zanedbatelný. Mnohé případy přenesení původního významu slova či syntaktické konstrukce zdůrazňující jednotlivé skutečnosti významu odpovídají definicím tropů a figur předloženým v raně novověkých rétorických příručkách.

Lze tedy vyjádřit hypotézu, že možnost synonymního užívání některých jazykových prvků byla autory zkoumaných rukopisů uplatněno v rámci barokní koncepce rozmanitosti stylu. Nepřímo o tom může svědčit fakt, že největší míra variability jazykových jednotek se projevuje v dílech písařů, kteří absolvovali alespoň nižší třídy gymnázia nebo měli bohatou knihovnu. Písaři měli na rozdíl od tiskařů větší volnost při volbě připouštěných grafických, hláskoslovných, tvaroslovných či lexikálních dublet písaři, jelikož nebyli

omezení možnostmi technického vybavení a nemuseli se zabývat otázkou přijetí textu širším okruhem čtenářů. Ovšem právě tato skutečnost komplikuje přesnější hodnocení jazykového úzu knih historiografických zápisků, protože současný stav poznání o střední češtině neumožňuje s jistotou rozeznat záznam asimilace či morfologicky chybný tvar slova od snahy použít rétorické figury *metaplasmus* nebo *enallage*.

Předložená disertační práce na základě kvantitativního rozboru a detailního popisu jednotlivých jazykových rovin sedmi knih historiografických zápisků „dlouhého“ 18. století částečně vyplňuje mezeru v dosavadních poznacích o střední češtině, nastiňuje v základních rysech obraz jazyka představený v rukopisech pořizovaných představiteli venkovské a maloměstské společnosti a upozorňuje na důležitost zohlednění dobového kulturně historického kontextu při lingvistickém bádání. Charakter komplexní analýzy pramenů a množství jazykových informací, které se při ní odhalily, ovšem vedly k potřebě omezit výzkum na několik vybraných jevů. Řada jazykových skutečností byla ilustrována ukázkami či zmíněna pouze informativně. Některé otázky, například specifika syntaxe či záznam kvantity vokálů, zůstaly stranou pozornosti. Další bádání o stavu češtiny v raně novověké tištěné či rukopisné produkci by se mohlo zaměřit na hlubší výzkum jednotlivých aspektů jazyka, jenž by vedl ke vzniku soustavných dějin vývoje psané podoby českého jazyka v 16., 17. a „dlouhém“ 18. století.

3. Výběrová bibliografie

Prameny

DREMSA, Filip Ignác (b. d., ca 1787–1809): *Kniffka Pamietni Wypfana fkrze Philippa Jgnatia Dremsu toho Cziafu w Kra: Mnieftie Pelhržimowie thurnera dne 11 Juli Anno 1787*. Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv v Pelhřimově, Sbíрка literárních rukopisů, rukopis č. 93.

JÍLEK, Vojtěch (b. d., ca 1783–1793): *Kniha Pamňetnj: Totiſſto zapſanj wſſeligakich Wěci které fe nekdy ſtaly*. Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Archiv města Roudnice nad Labem, kronika č. 184 – Kniha památní (1685) 1699–1899.

KEGLER, Vojtěch (b. d., ca 1748–1753): I. *Pamieti niektere na Horach Kuttnach zbiehle od Wogtiecha Keglera ſepfane*, Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Kutná Hora, bez signatury.

PREINHELTER, Václav (b. d., ca 1801–1834): *Novoſtraſecká kronika*. Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Rakovník, Preinhelter Václav – osobní fond, kart. č. 1, bez signatury.

ŠOLC, František (b. d., 1726 – s. XVIII. med.): *Niektere Pamatky Kterefe od leta 1726 Zbiehly aſtaly Zde tuto Kratičzcze Na Budauczy Pamatku Zaznamenam*. Městské muzeum a knihovna Čáslav, inv. č. MLP/1667.

ŠTĚPÁN, Antonín (b. d., ca 1769–1796): *Paměti*. Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv v Pelhřimově, Sbíрка literárních rukopisů, rukopis č. 92.

VAVÁK, František Jan (b. d., 1770–1816): I. *Frantiſſka G. Wawáka, we Wfy Mjlčicých, Prwnj dijl Spisfu Pamětnijch. Od Roku 1770. do R: 1783*. Knihovna Národního muzea, sign. I E 1.

Sekundární literatura

ALEXOVÁ, Jarmila; JANEČKOVÁ, Marie; POSPÍŠILOVÁ, Věra (eds.) (2010): *Slovesné baroko ve středoevropském prostoru*. Praha: Arscl.

ANDRLOVÁ FIDLEROVÁ, Alena (2009): Ke vztahům mezi písařským a tiskařským pravopisným územ v raněnovověkých rukopisech. *Bohemica Olomucensia: Linguistica Juvenilia*, č. 3, s. 50–57.

BALHAR, Jan; JANČÁK, Pavel (eds.) (1992): *Český jazykový atlas 1*. Praha: Academia.

BEČKA, Josef Václav (1946): Barokní čeština. *Časopis pro moderní filologii*, roč. 29, č. 1, s. 82–84.

BUSSE, Beatrix (2010): Recent Trends in New Historical Stylistics. In MCINTYRE, Dan; BUSSE, Beatrix (eds.). *Language and Style. In Honour of Mick Short*. Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, s. 32–54.

DITTMANN, Robert (2012): *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma.

DITTMANN, Robert; ULIČNÝ, Oldřich (eds.) (2013): *Studie k moderní mluvnici češtiny 3. Čeština a dějiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

DVOŘÁK, Jan; MALČÍK, Petr; ŠLOSAR, Dušan; VEČERKA, Radoslav (2009): *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Brno: Host.

FIDLEROVÁ, Alena (2008): *Raněnovověké rukopisy v českých muzeích a možnosti jejich využití pro výzkum českého jazyka a literatury 17. a 18. století*. Nepublikovaná disertační práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.

GRIMM, Gerald (1987): *Die Schulreform Maria Theresias 1747–1775. Das österreichische Gymnasium zwischen Standesschule und allgemeinbildender Lehranstalt im Spannungsfeld von Ordensschulwesen, thesianischem Reformabsolutismus und Aufklärungspädagogik*. Frankfurt am Main; Bern; New York; Paris: Peter Lang.

HAVRÁNEK, Bohuslav (1980): *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

HUBÁČEK, Josef (1980): *Počátky vyučování slohu na české škole*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta v Hradci Králové.

JELÍNEK, Milan (1962): Vliv vývoje společnosti na vývoj spisovné češtiny v období národního obrození. In BĚLIČ, Jaromír; DOLEŽEL, Lubomír; PECIAR, Štefan (eds.). *Problémy marxistické jazykovědy*. Praha 1962, s. 305–318.

KAMIŠ, Adolf (1974): *Slovní zásoba české publicistiky 18. století*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.

KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana (eds.) (2016): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny; Brno: Masarykova univerzita.

KOSEK, Pavel (2008): K jazykové stránce hallských českých tisků 18. století. In MACEK, Ondřej (ed.). *Po vzoru Berojských*. Praha: Kalich, s. 520–541.

KOUPIL, Ondřej (2015): *Grammatyka czeska. Mluvnice češtiny v 16. až 19. století (katalog výstavy)*. Praha: Akropolis.

NEJEDLÝ, Petr (ed.) (2018): *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. [Citováno ze dne 28. 2. 2018]. Praha: Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i. Dostupné na <<https://madla.ujc.cas.cz>>.

NEWERKLA, Stefan Michael (2004): *Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen*. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien: Peter Lang.

PETRÁŇ, Josef (ed.) (1990): *Počátky českého národního obrození. Společnost a kultura v 70. až 90. letech 18. století*. Praha: Academia.

PORÁK, Jaroslav (1983): *Humanistická čeština. Hláskosloví a pravopis*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.

RANDÁK, Jan (2014): Prameny lidové provenience a české lidové kronikářství. In ČECHUROVÁ, Jana; RANDÁK, Jan (eds.). *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 330–342.

STICH, Alexandr (1991): O počátcích moderní spisovné češtiny. *Naše řeč*, roč. 74, č. 2, s. 57–62.

SVATOŠ, Martin (2010): Nova et vetera. Rétorika na jezuitských gymnáziích a řečnická praxe v Českých zemích v 17. a 18. stoletích. In CEMUS, Petronilla (ed.). *Bohemia Jesuitica. 1556–2006*. Praha: Univerzita Karlova v Praze; Karolinum, s. 877–891.

ŠIMEČKOVÁ, Marta (2016): *Hláskosloví v češtině 16.–18. století*. Nepublikovaná disertační práce. Brno: Masarykova univerzita.

VOIT, Petr (2006): *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století. Papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. Praha: Libri.

WIONET, Chantal (2013): Belles-lettres et langue commune à la fin du XVIIe siècle. In BADIOU-MONFERRAN, Claire (ed.). *La Littérarité des belles-lettres. Un défi pour les sciences du texte?* Paris: Classiques Garnier, s. 405–416.

4. Publikační, akademická a pedagogická činnost

Publikační činnost

TIMOFEJEV, Dmitrij (2013a): Jazykové a obsahové transformace zpráv z Krameriových novin v Pamětech Františka Jana Vaváka, souseda a rychtáře milčického. In BEDNAŘÍKOVÁ, Božena; GVOŽDIAK, Vít (eds.). *Jiná slova, jiné světy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 140–147.

TIMOFEJEV, Dmitrij (2013b): „...čeština ve většině okresů země je stále ještě nezbytná...“: existoval jazykový program v nařízeních Josefa II. pro země Koruny české? *Cornova: Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*, roč. 3, č. 1, s. 63–82.

TIMOFEJEV, Dmitrij (2014a): Radost a smutek v Pamětech Františka Jana Vaváka. *Cornova: Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*, roč. 4, č. 2, s. 59–71.

TIMOFEJEV, Dmitrij (2014b): Jeden písař, různý zápis. Pravopisné změny v modlitebních knihách z konce 18. a počátku 19. století psaných Václavem Bulantem. In *Rukopisná kultura raného novověku. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Z pomocných věd historických*. (v tisku)

TIMOFEJEV, Dmitrij (2015): Rozporządzenia językowe Józefa II dla Galicji (1780–1790). *Postscriptum polonistyczne*, roč. 15, č. 1, s. 59–72.

TIMOFEJEV, Dmitrij (2016): Užívání majuskulí v českých rukopisech z konce 18. a počátku 19. století: systém, nebo chaos? In BALOWSKI, Mieczysław (ed.). *Bohemica Posnaniensia, fasc. 14. Chaos i ład w języku i w literaturze czeskiej*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut filologii słowiańskiej, s. 289–303.

TIMOFEJEV, Dmitrij (2017a): Psaní i a y v opisech Příběhů Poděbrad Matěje Minydeho z druhé třetiny 19. století. In STLUKA, Martin; ŠKRABAL, Michal (eds.). *Lifka a czban*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 63–70.

TIMOFEJEV, Dmitrij (2017b): Původci a čtenáři rukopisné produkce z Čech: příspěvek k dějinám vzdělanosti v „dlouhém“ 18. století. *Cornova: Revue České společnosti pro výzkum 18. století*, roč. 7, č. 1, s. 73–98.

TIMOFEJEV, Dmitrij (2017c): Husitská doba v první redakci Kalendáře historického Daniela Adama z Veleslavína. *Husitský Tábor*, roč. 21, s. 182–213.

Účast na řešení grantových projektů

2011–2015: Příprava a vydání Repertoria rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách III (P–S) (GA ČR P406/11/0782, řešitelka Mgr. Alena Andrlová Fidlerová, Ph.D., spoluřešitel Mgr. Tomáš Bernhardt).

2012–2013: Korespondence Karla Havlíčka (GA ČR P406/12/0691, řešitel doc. Mgr. Robert Adam, Ph.D.).

2014: Soupis raně novověkých rukopisných zlomků knihovny Národního muzea (projekt Národního muzea, řešitel Mgr. Michal Dragoun).

2016: Výzkumná infrastruktura pro diachronní bohemistiku (RIDICS) (řešitel Dalibor Lehečka).

2016–2018: Kulturní kódy a jejich proměna v husitském období (GA ČR P405/12/G148, řešitel Prof. PhDr. František Šmahel, DrSc, spoluřešitelka PhDr. Alena M. Černá, Ph.D.).

Pedagogická činnost

2013–2014: Seminář k dějinám češtiny, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.